

castelló, capital del
comtat d'empúries.
quan ho
va esdevenir?

per
P. NEGRE i PASTELL

En un excel·lent treball, publicat pel senyor Pere Balañà i Abadia als **Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos** (1981-82) amb el títol «Les destruccions de l'Empúries medieval» diu que no sabem amb certesa el moment precís en què la capital del comtat d'Empúries fou traslladada d'aquesta antiga ciutat a Castelló.

Hi ha partidaris, diu, de dues tesis bàsiques, oposades: per a uns, Empúries fou destruïda a mitjan segle IX, i la seu de la cort emporitana passà més o menys immediatament a Castelló. Pella i Forgas (**Historia del Ampurdà**, Barcelona, 1893, pàgs. 319 i 323) n'és potser el representant més característic.

Negre, «Castelló de Ampurias de villa rural a capital del condado de Ampurias» (**Anales del Instituto de Estudios gerundenses**, vol. XII - 1958, pàgs. 137-141) defensa la tesi contrària. Creu poder afirmar que el traspàs de les capitals, com més aviat a l'època del comte Hug II (1078-1116).

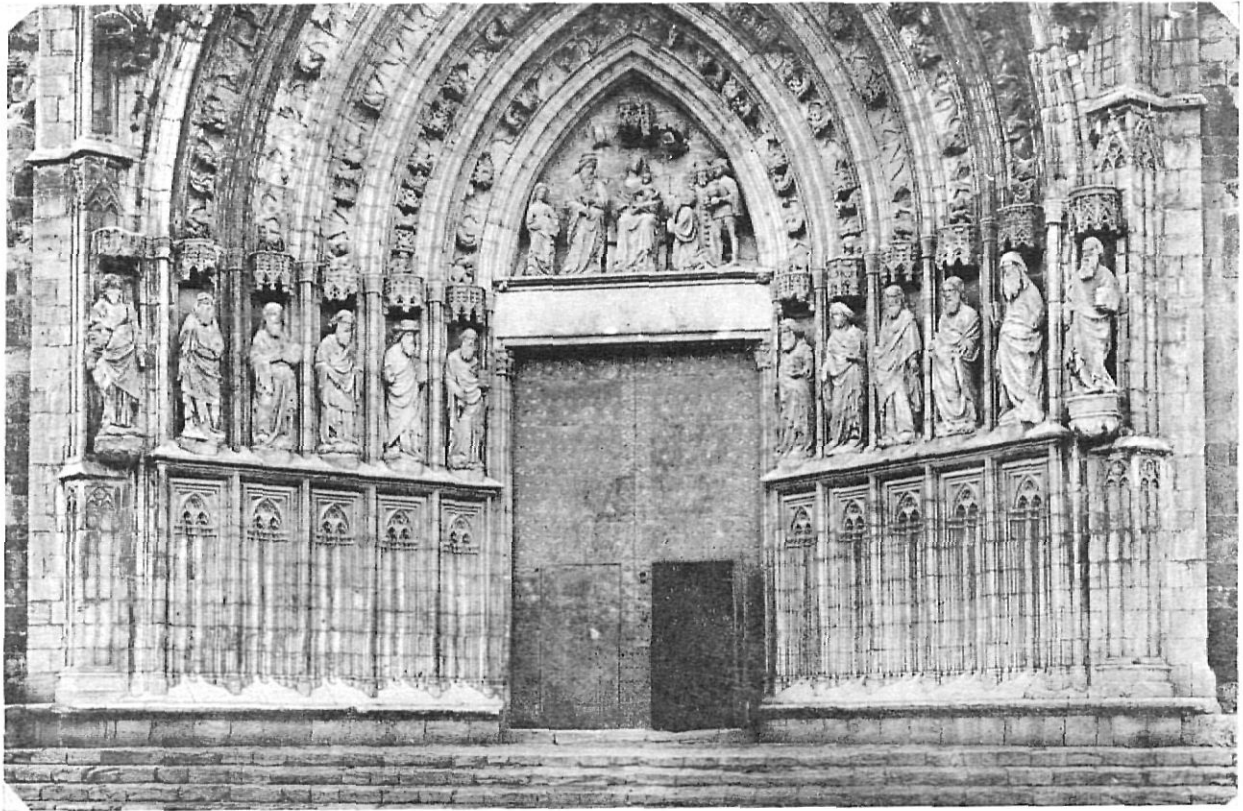
Fins a l'any 1.078, trobem documents relatius a la ciutat d'Empúries. En tal data, el comte d'Empúries Ponç I, en redactar el seu testament, la cedeix als seus fills. Després ja no se'n parla més.

No creu que pugui sostenir-se la hipòtesi de Pella i Forgas, i altres; però creu que jo exagero quan suposo que el trasllat de capitalitat tingué lloc en temps del comte Hug, fill primogènit de Ponç I.

Considera que quan es produïren els atacs pirates, bona part de la població que habitava la ciutat d'Empúries, va traslladar-se, per raons de seguretat cap a l'interior; així Castelló augmentà el nombre dels seus habitants, i anava creixent en importància, mentre al litoral hi quedaven solament les instal·lacions indispensables, sobretot les defensives. Finalment Empúries fou abandonada i Castelló es convertí en la capital del comtat.

Quant a la meua hipòtesi que la capital del comtat ho esdevingué Castelló en temps del comte Hug II, a darreries del segle Xè. i començament del XIIè., diu que cap document no la confirma.

Suggereix una nova hipòtesi: en síntesi, diu això: la vila rural de Castelló tenia església pròpia des del segle IX, la major part dels documents relatius a la localitat són eclesiàstics, i pregunta, per què el 9 de setembre del 1064 fou solemnement consagrada una nova església de Santa Maria pel Bisbe de Girona, en presència dels comtes de Barcelona, Empúries i Besalú, els vescomtes de Girona, Empúries i Besalú amb gran acompanyament d'eclesiàstics i altres personalitats importants. Continua, no significa això el reconeixement implícit de la capitalitat

Detall de la porta de l'església de Sta. Maria. Castelló d'Empúries.

del comtat? Aquesta hipòtesi recolzada també pel fet que el comte Ponç I fou el primer comte emporità que es declarà vassall del comte de Barcelona (1063), un dels convidats a la solemne consagració. Considera que el bisbe Taverner no anava errat quan proposava el temps de Ponç I (1040-1078) per a situar cronològicament el canvi de capitalitat.

Insisteix que és a partir del 1078 quan es perd la memòria de l'antiga capital. Aquí cal tenir present que el bisbe Taverner senyala la possibilitat que fos en temps del comte Ponç I; però no diu pas que fos aquest comte que féu el trasllat, sinó que sense precisar exactament la data, en parla precisament en tractar de la successió de l'esmentat comte Ponç I, per la qual cosa és lògic suposar que, segons ell, degué esdevenir-se durant el govern del seu fill i successor Hug II, cosa amb la qual estic enterament conforme. A propòsit del comte Ponç I (1078) diu així, el bisbe Taverner: «la separación de la villa y seòrio de Peralada del condado de Ampurias tuvo graves consecuencias. Con esto el conde de Ampurias confundió los condados de Ampurias y Peralada, e hizo capital del estado

la villa de Castelló que desde entonces se llamó de Ampurias, donde residieron todos los ministros del condado, así del condado de Peralada, como los de Ampurias». I segueix encara: «con esto trató el conde de fortificar la villa de Castelló, como principal fuerza de su estado y su propia corte, a fin de hacerse respetar de los vecinos condes y demás potestades de la tierra; las fortificaciones que él hizo hacer no lo he visto, pero no es dudable que en su tiempo se circuiría de murallas, así que esta villa (es referix ara a la ciutat d'Empúries) acabó del todo de parecer».

Crec, doncs, que si bé parla de manera imprecisa dels temps del comte Ponç I, precisa ja força més: indica que a conseqüència del testament del seu pare (entre altres raons), va traslladar-se a Castelló que fa fortificar. L'argument de la solemne consagració de l'església de Santa Maria de Castelló a l'any 1074, (es tractaria segurament d'una nova església puix ja n'hi havia una d'anterior), és certament un bon argument per a recolzar l'opinió que fou aleshores quan els comtes hi traslladaren la capitalitat; si bé cal tenir en compte que aquestes consagracions

eren sempre molt solemnes —pocs dies després, el 22 de setembre d'aquell mateix any (la de Castelló fou el dia 9 del mateix mes) també fou consagrada amb assistència de la comtessa Adelaida, d'Empúries— i nombrosos nobles i cavallers l'església de Sant Joan «ad ipsa crossa» o sigui Sant Joan Ses Closes, amb tota solemnitat, encara que no amb l'assistència de tan grans personatges com dies abans a Castelló; però tingui's en compte que encara que aleshores Castelló no fos capital del comtat, havia anat adquirint molta importància i a més cal tenir present també que l'església de Girona, des del 1060 (que ja hi tenia béns, per donació de la comtessa Guisla, (o Guilla) mare del comte Ponç I, va adquirir un importantíssim alou, situat a Castelló. A mi em crida l'atenció que si aleshores hagués estat ja Castelló capital del comtat o hi hagués hagut la intenció de fer-la tal en breu, la mare del comte sobirà es despregués de tan importantíssim alou dintre del terme de la població. Ja veurem com això fou l'origen i causa de les raons que hi hagué entre el comte Hug II i l'església i bisbe de Girona, disputes que continuaren en temps del seu fill el comte Ponç Hug I. Lluites que tan mals resultats havien de tenir per a la casa comtal. Altrament, que la capitalitat fos poc abans o poc després del testament del comte Ponç I té molt poca importància. Es tracta de 30 anys poc més o menys entre el 1060 i el 1090. No obstant, sens ànim de discutir, jo crec més probable que el trasllat fos en temps del comte Hug II i això per les raons que ara exposaré.

El comte d'Empúries Ponç I, en el seu testament del 10 maig del 1078 (en publico el text amb comentaris en el meu treball «Dos importants documents del conde de Ampurias Poncio I», a **Anales del Instituto de Estudios Gerundenses**, 1960, volum XIV - pàgs. 229-261 per a els altres béns del comtat amb els seus parents tot el treball), esmenta la «medietatem civitatis Impuritanensis» (era tinguda en condomini com els comtes de Rosselló) i ho deixa «pro indivis als seus fills Hug i Berenguer. En parla amb naturalitat i res no fa pensar que fos una ciutat abandonada. Als mateixos fills esmentats els llega la «dominicaturam» o sigui el senyoriu d'Ullastret, Requesens (que anomena Recosin), Castelló i Rodes. Solament una altra vegada esmenta Castelló en el seu testament: deixa un mas situat en el terme de Castelló al monestir de Sant Esteve de Banyoles. No fa cap llegat a l'església de Santa Maria de Castelló; en canvi sí que en fa als monestirs de Sant Esteve de Banyoles, Sant Pere de Roda, Santa Maria de Roses (que anomena «Rodis»), Santa Maria de Vilabertran, Sant Quirze de Colera, Sant Miquel de Fluvià i també a les esglésies parroquials Sant Martí d'Armentera, Sant Martí d'Empúries (confessa que li tenia un deute). També deixa

a Sant Pere de Rodes el delme (decimuna) de l'estany de Castelló. D'aquest testament no sembla que se'n pugui deduir cap interès per a Castelló. En canvi crec que hi ha força raons que abonen la suposició que el trasllat es féu en temps del seu fill el comte Hug II.

Tinguem en compte que Castelló es trobava situat en territori del comtat de Peralada no en el d'Empúries. Castelló havia tingut menys importància que la vila de Peralada, que donava nom i era capital del seu comtat. Si bé no és cert que el comte Ponç I la deixés, com s'ha dit, al seu fill segon Berenguer, ja hem vist que va deixar el condomini dels seus comtats als dos fills, no hi ha dubte que Berenguer o els seus fills i descendents s'establissin a Peralada i n'esdevinguessin senyors de la vila (no del comtat). També és cert que els comtes d'Empúries no estigueren en bones relacions amb els seus parents de la segona branca, puix els atacaren i molestaren de diferents maneres com consta en el conveni fet amb el comte de Barcelona Ramon Berenguer III i signat pel comte d'Empúries Ponç Hug I a l'any 1128: reconeix les seves injustes violències promentent esmenar-les. Establerts els comtes a Castelló no hi ha dubte que podien vigilar molt més de prop aquests seus parents. No explicaria tot això l'elecció de Castelló com a nova capital del comtat en lloc de Peralada, ja ocupada per la branca segona de la casa comtal? Cal no oblidar la indiscutible decadència de la vella ciutat d'Empúries, exposada per la seva situació marítima als atacs dels pirates.

Monsalvatje en la seva obra **Los Condes de Ampurias Vindicados** diu, en tractar del comte Hug II d'Empúries, que en temps d'aquest començaren les dissensions amb el Bisbe i l'Església de Girona. Es molt possible penso jo que volia recuperar l'important alou de Castelló cedit per la seva àvia a l'església de Girona. Afegeix Monsalvatje que fou aquest comte el que va posar en estat de defensa la vila de Castelló encerclant-la de fortes muralles. Ja n'havia parlat el Bisbe Taverner en dir que allà hi tenia la seva hort, hi va construir aquella formidable fortalesa, barreja de castell i palau, edifici del qual la immensa «mole» ha arribat fins a nosaltres, encara que desfigurat l'antic edifici per haver estat, amb el temps monestir de Pares Predicadors.

No diu Monsalvatje, ni tampoc es troba en el Bisbe Taverner d'on tragueren aquestes notícies; però probablement procedeixen dels tractats de pau del comte Ponç Hug I amb el comte de Barcelona Berenguer III a l'any 1128. En aquest tractat de pacificació i concòrdia hi consta que ell Ponç Hug I havia construït a Castelló

una nova fortalesa i havia rodejat la vila amb una vall («foso»). El comte es va comprometre a destruir aquella i reomplena aquesta, deixant coses com estaven en temps del seu pare Hug II i tot com ja ho havia tingut. Fa constar que havia fet aquestes obres de fortificació, després d'haver esdevingut «home seu» («fuit homo suus») per haver-li prestat homenatge. El 16 de setembre d'aquell mateix any 1128 va signar el comte Ponç Hug I una escriptura de «definició» a favor de l'Església de Girona en la qual reconeix que el seu pare Hug va litigar molt de temps amb el Bisbe i l'Església de Girona. El Bisbe aleshores era Berenguer Wifred (1051-1093) prop de l'honor (és a dir domini territorial), que l'església de Girona tenia en la parròquia de Castelló; per la seva part també reconeixia el comte haver fet violències i usurpacions i aleshores va retornar tot quan indègudament havia pres.

Tot això em fa pensar que fou el comte Hug II el que va traslladar definitivament a Castelló la capitalitat del comtat. Aquesta és també l'opinió del Dr. Jaume Marquès, cultíssim canonge —arxiver que ha estat de la Catedral de Girona—, en el seu magnífic opuscle **Santa Maria de Castelló d'Empúries** (4.ª edició, 1982, pàg. 29-30). També admeto com a molt possible que ja en temps del seu pare Ponç I s'hagués pensat a fer-ho donada la importància que havia anat adquirint Castelló. No podem donar la data exacta; però ja sigui la dècada dels seixanta als setanta del segle XI, com creu el Sr. Pere Balañà o bé la dècada dels noranta a finals del segle XI o potser fins alguns anys abans com crec jo, considero segur que aquest fet va esdevenir en la segona meitat del segle XI i no abans com havia estat l'opinió de Pella Forgas i altres. En resum podem dir que ara fa 900 anys.